

Eurohpa ráđi guovllugielaide dahje vehádatgielaide guoski vuodđogirji ja dan mearkašupmi sámegillii

IRJA SEURUJÄRVI-KARI

1. Láidehus

Eurohpas árvvoštallojit leat badjel 50 guovllugiela dahje vehádatgiela. Dáid gielaide hálliid oktii rehkenaston lohku mearrin árvvoštallo badjel 40 miljovna. Oppalohkái Eurohpas leat 230 giela, mii lea sullii golbma proseantta máilmmi badjel 6000 gielas. (Johansson – Pyykkö 2005: 10.) Vehádatgielaide lohku sáhtá goit leat joba 150 ja daid hálliid lohku sáhtá fas goargnut gitta 150 miljovdnie, jus ovdamearka dihte vuhtii váldojuvvojit maid buot Nuorta-Eurohpa ja Ruošša Eurohpa beale vehádatgielat (Moring 2005: 76–77). Vehádatgielaide hálliid lohku mearit leat moatte čuohte hállis (ovdamearkan muhtin sámegiela) mángga miljovna hállái (nugo katalániagiella, man hállat Espánnjas, Ránskás ja Alghero-gávpogis Sardinias). Gielaide sajádat ja dilli molsašuddet nu, ahte nuppit leat sakka áitatvuloš vehádatgielat, go fas nuppit sáhttet leat seamma háve vehádat- ja eanetlohkogiela. Mañibuidda lohkkojit earret eará duiskkiagiella Belgias, Dánmárkkus ja Itálias ja kroatia- ja sloveniagiella Itálias ja Nuortariikkas. Garrasit áitatvuloš vehádatgiellan gehččojit dakkárat go sámegiela, gaeli-, kymra- ja friisagiella.

Maid «guovllu- dahje vehádatgielat»-doaba dasto dárkkuha? Giellavuodđogirjii meroštallojit (artihkal 1) *guovllugiellan* dahje *vehádatgiellan* dakkár giella, man váldoálbmoga ektui uhcit olmmošjoavku man nu stáhta álbmogis árbevirolaččat geavaha, muhto mii ii leat máinnašuvvon stáhta virggálaš gielaide suopman, sisafárrejeaddjiid giella iige dahkogiella. Meroštallama vuollái gullet 1) guovllu- dahje *territoriála gielat* ja 2) ii-guovllu- dahje *ii-territoriála vehádatgielat*, nugo románagiela ja jiddiš. (European Charter

for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 5.XI.1992). Muhtin riik-
kain, nugo Suomas leat maid guokte našuvnnalaš giela. Ruotagiella lea uhcit
geavahuvvon našuvnnalaš giella Eurohpa ráđi guovllugielaide dahje vehá-
datgielaide guoski vuodđogirjji (European Charter for Regional or Minority
Languages. Strasbourg, 5.XI.1992) suodjalanmekanismmas, mas dán gillii
lea stuorrage ávki. Fuopmášahti lea, ahte Suoma lágain ii geavahuvvo
virggálaš giella ja vehádatgiella -terminologiiija. Giellalága ja vuodđolága
mielde Suomas leat guokte našuvnnalaš giela, sámegiella ja eará gielat.
(Kielilaki 6.6.2003/432: § 1, § 8, § 9; Suomen perustuslaki 11.6.1999/731:
17 § 3 mom., 121 § 4 mom.)

Vaikko mu mielas dákkár meroštallan leage buorre, de goit dat bohciidahtá
muhtin gažaldagaid, ovdamearkka dihte goas dihto suopman heitá leamen
suopman ja goas suopman sáhtá dasto adnot sierra giellan. Ovdamearkan
sáhtán máinnašit meänkieli (ovddeš Durdnosleagi suomagiela), mii lea
Ruotas dohkkehuvvon vehádatgiellan, vaikko ollusat, erenoamážit suoma-
giela dutkit, atnet dan suomagiela suopmanin. Suopmana ja giela erohus lea
meroštallon lingvisttalaččat nu, ahte erohusa váldokriteran adno áddejupmi
dan láhkai, ahte sierra gielaid hállit eai áddehala gaskaneaset almmá
studerema ja hárrjehallama (Kulonen 2005: 176). Dákkár mearrádusaid
dagadettiin deattuhuvvojit dávjá maiddá eará go lingvisttalaš sivat, nugo
sosiopsykologalaš dahje politihkalaš sivatge. Meroštallanvátisvuohta leage
várra dagahan dan, ahte Eurohpas ii leat gávdnamis guovllu- dahje vehá-
datgielaid virggálaš listu. Geavahan dán artihkkalis doahpaga *sámegiella*,
go in sirre sierra sámegielaide ja go hálan almmolaš áššiin.

Dát artihkal vuodđuduvvá válđoáššis Giellavuodđogirjji monitorieren-
dahje gohcinmekanismma oktavuodas addon raporttaide ja ávžžuhusaide. Artihk-
kala guovddášdoahpagat leat *sámegiella*, *vehádatgiella*, *gielalaš vuoigat-
vuodát* ja *lágalaš mearrádusat*. Lahkonan iežan fáttá giellapolitihkalaš
perspektiivvas. *Giellapolitihkain* «dárkkuhuvvo giela – dahje gielaide ja
servodaga gaskasaš oktavuodaid ordnen diđolaš doaibmabijuiquin». Giella-
politihkas giela sáhtá guorahallat mánggalágan perspektiivvas. (Johansson
– Pyykkö 2005: 16–17.) Mu lahkohanvuohki gillii vuolga das, ahte juohke
álbmogis, nugo olbmogis, lea vuoigatvuohta gillii. Dalle giella adnojuvvo
riektin ja resursan dahje riggodahkan, ii dušše iežaset giellaháliid gaskkas,
muhto oppa servodagas.

Danin giedáhalan Eurohpa ráđi (The Council of Europe) vuodđudan guovllugielaide dahje vehádatgielaide guoskevaš vuodđogirjji (European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 5.XI.1992), man dán rájes gohčodan *Giellavuodđogirjin*, dan sisdoalu, gohcinmekanismma ja heiveheami našuvnnalaš dássái sáme giela perspektiivvas.

2. Giellavuodđogirji ja dan guovddášulbmilat

2.1. Giellavuodđogirjji guovddášulbmilat

Eurohpa gielalaš diversitehtta lea oassi dan kultuvrralaš árbbis. Giella lea gaskaoapmi, mainna almmustahttit jurdagiid, dovdduid ja vásáhusaid, ja giela bokte maid sirdit kultuvrra sohka buolvvas nubbái. Dan dihte sáhttáge dadjat, ahte vehádatgiela manaheapmi mearkkaša buhttemeahtun kultuvrralaš riggodaga manaheami. Ođđaáigásaš servodagas mánggat vehádatgielat leat ain áitojuvvon jápmit. Dan dihte leage dehálaš, ahte Eurohpa ráđis lea vuodđuduvvon guovllu- dahje vehádatgielaide guoskevaš vuodđogirji. Dát Giellavuodđogirji lea erenoamáš soahpamuš, dasgo dat lea áidna riikkaidgaskasaš lágalaš soahpamuš, mii deattuha dušše beare gielalaš mánggahámatvuoda suodjaleami ja ovddideami. Jagi 2008 lea logi jagi gollan dan fápmui boahtimis.

Jagi 2006 lohppii Giellavuodđogirjji leat ratifiseren 22 stáhta: Armenia, Čehka republíkka, Dánmárku, Duiska, Englánda, Espánnja, Hollánda, Kroatia, Kypros, Liechtenstein, Luxemburg, Montenegro, Norga, Nuortariika, Ruotta, Serbia, Slovenia, Slovakia, Suopma, Šveica, Ungár ja Ukraina. Fuopmášahttin veara lea, ahte Montenegro ii leat Eurohpa ráđi miellahttu.

Giellavuodđogirjji váldoulbmil lea kultuvrralaš, nuppiid sániiguin dan ulbmilin lea suodjalit ja ovddidit guovllugielaide dahje vehádatgielaide ja dan láhkai veahkehit bajásdoallat ja ovddidit Eurohpa kultuvrraide mánggahámatvuoda ja maiddái árbevieruid. Dát Giellavuodđogirji ja nubbi Eurohpa ráđi soahpamuš, Našuvnnalaš vehádagaide suodjaleapmái guoskevaš rápmasoahpamuš (Framework Convention for the Protection of National Minorities. Strasbourg, 1.II.1995) dievasmahttiba bures nuppiideaskka. Vehádagaide suodjaleapmái guoskevaš rápmasoahpamuš

deattuha vehádagaid, go fas Giellavuodđogirjjiis deattuhuvvojit gielat ja dakkár mánggakultuvrralaš eurohpalaš jurdda, mas kultuvrraid, gielaid ja árbevieruid mánggahámatvuohta mearkkaša kultuvrralaš riggodaga.

Oktan váldoulbmilin lea suodjalit guovllu- dahje eará vehádatgielaid vealaheami vuostá. Buot sajiin Eurohpas leat vehádatgielat leamaš váldogielaide deattu vuolde, ja daid hállit leat leamaš gildojuvvon iežaset gielage hállamis. Ain dálge birra Eurohpa sáhttit gullat váivves mitalusaid das, mo iežas giela geavaheamis ránggáštuvvui. Dan dihte leage dehálaš dáhkidit, ahte dakkár issoras áššit eai šat goassige dáhpáhuvašii.

2.2. Giellavuodđogirjji struktuvra

Giellavuodđogirjjiis lea dihto struktuvra. Das leat láidehus ja vihtta oasis. Oasis II ja III leat váldooasit, maid danin čilgen dárkileappot. Osiid I–V sisdoalut leat čuovvovaččat: oasis I sisttisdoallá meroštallamiid ja eará almmolaš áššiid, mat gusket Giellavuodđogirjji dohkkeheapmái, oasis II gieđahallá ulbmiliid ja prinsihpaid, oasis III sisttisdoallá doaimbajuid ovddidit guovllu- dahje vehádatgielaid geavaheami almmolaš eallimis, oasis IV mearriduvvo Giellavuodđogirjji gohcinmekanismmas ja oasis V gieđahallojit eará mearrádusat.

Gohčodan osiid II–III dás duohko dássin. Giellavuodđogirjji dásis II, mii guoská buot gielaide, buktot ovdan mo stáhtaid guovllu- dahje vehádatgiellapolitiikalaš ulbmilat ja prinsihpat galget oidnot lánkaásaheamis ja praktihkas. Dát prinsihpat sisttisdoallat erenoamážit dan, ahte gielat dovddastuvvojit kultuvrralaš riggodahkan, ahte daid gielaide geográfalaš guovlu gudnejahtto, ahte daid gielaide hállan- ja čállegeavaheapmi álkidahtto sihke virggálaš ja priváhta eallimis ja ahte daid gielaide oahpaheapmi ja oahppan ordnejuvvojit áššálaččat buot dásiin. Stáhtat geatnegahttojit elimineret buotlágan vealaheami ja ráddjehusaid, mat sáhttet hehttet daid gielaide seailuheami ja ovddideami sihke geatnegahttojit bargat dan ovdii, ahte sierra giellajoavkkuid gaskavuoda áddejupmi ja gierdevašvuohta lassánivččii ja buorránivččii.

Dássi III sisttisdoallá fas erenoamáš mearrádusaid daid gielaide ektui, maidda stáhta lea ratifiserema olis čatnasan, nugo Suopma, Norga ja Ruotta leat dahkan sáme giela ektui. Dási III mearrádusaid ulbmilin lea dorvvastit

ja dáhkidit guovllu- dahje vehádatgielaid geavaheami oahpahusas ja medias ja suovvat daid geavaheami duopmostuoluin ja hálldahusas, ekonomii- ja servodateallimis ja maiddái iešguđetlágan kulturdoaimmain ja -fálaldagain.

Suodjaleami viidodat ja dássi sáhttet goit molsašuddat juohke giela dili mielde sierra (omd. giellaháliid logu mielde, giela geográfalaš guovllu mearkkašumi mielde jna.). Stáhtabealli ferte goit juohke välljejuvvon giela ektui dohkkehit uhcimustá 35 paragrafa dahje vuolleparagrafa. Dát lea ng. minimumsuodjalanprinsihppa.

Dan dihte sáhttáge dadjat, ahte Giellavuodđogirji addá stáhtaide vejolaš- vuoda välljet man rádjai ja man viidát leat gárvásat sierra guovllu- dahje vehádatgielaid suodjalit. Dát «a la carte»-lahkonanvuohki orru leamen hui pragmatálaš nu, ahte joba seamma stáhtas sáhttet váldot vuhtii ii-virg- gálaš gielaid dilálašvuodaid erohusat ja ná dohkkehuvvot daidda heivvolaš suodjalandássi. Goit stáhtat eai sáhte friija välljet mo barget. Dat fertejit välljet Giellavuodđogirji dásis III mearrádušaid «juohke giela dilálašvuoda mielde». Dát fas mearkkaša, ahte vuolit/heajut molssaeaktu sáhttá välljejuvvot dalle go bajit/garrasut molssaeavttuid ii leat jierpmálaš dohkkehit.

2.3. Giellavuodđogirji ollašuhhtin ja gohcinmekanisma

Juohke soahpamuša beaktiviluohta lea gitta das, mo dan ollašuhhtin lea dáhk- kiduvvon. Giellavuodđogirjii lea mekanisma, mainna sáhttá systemáhtalač- čat gohcit (čuovvut) ollašuhhtima. Giellavuodđogirji álbmotlaš heiveheami gohcinmekanisma ii vuodđuduva váidalusaid dahkamii ja duopmostullui, muhto dat vuodđuduvvá čielggadusaide, maid soahpamušoassebealit dahje stáhtat galget addit mearreáiggiide Eurohpa ráđi ministtarkomiteai. Golmma jagi gaskkain addojuvvon mearreáigečielggadusat galget govvidit politih- ka, mii čadahuvvo, ja daid doaibmabijuid, maid soahpamušoassebealit leat dohkkehan. Vuosttas čielggadus addojuvvo goit juo jagi geažes Giel- lavuodđogirji ratifiserema. Guđege gohcinmuttu oktavuodas addojit gol- bma sierra áššebáhpára: a) stáhta čielggadus dahje mearreáigeraporta, b) Giellavuodđogirji ollašuhhtima gohcci áššedovdikomitea (the Committee of Experts) árvvoštallančielggadus dahje raporta ja c) Eurohpa ráđi ministtar- komitea (the Committee of Ministers) ávžžuhusat. (European Charter for Re- gional or Minority Languages. Strasbourg, 5.XI.1992: Part IV, artikla 15.)

Gohcin álggahuvvo, go stáhta sádde iežas čielggadusa dahje mearreáigeraportta Giellavuodđogirjji ollašuhttimis Eurohpa ráđđái, iešalddes áššedovdikomiteai. Dát raporta maid almmustahtto. Eurohpa ráđđi lea vuodđudan áššedovdikomitea (the Committee of Experts), man bargun lea gohceit Giellavuodđogirjji ollašuhttima. Áššedovdikomiteas lea okta lahttu iešguđege soahpamušoassebeali nammii. Dát áššedovdikomitea dutká stáhtaid addin čielggadusaid. Dat maiddái skáhppo dábálaččat lassedieđuid riikkain gallestallama áigge. Ná skáhppojuvvon dieđu ja stáhta raportta vuodul áššedovdikomitea galgá bastit válbmet iežas árvvoštallanraportta ja evttohusaid Eurohpa ráđi ministtarkomitea várás. (European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 5. XI.1992: Part IV, art. 16, 17.)

Eurohpa ráđi ministtarkomitea, mii lea Eurohpa ráđi mearrideaddji orgána, bealistis addá ávžžuhusaid soahpamušoassebeliide, stáhtaide, makkár doaimbajuid ja makkár politihka dat galget álggahit, vai dat bastet maiddái praktihkas deavdit Giellavuodđogirjjiis dohkkehuvvon čatnasumiid. (European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 5. XI.1992: Part IV, artikla 16, paragrafa 3.) Giellavuodđogirjji heiveheami riikkumis eai čuovo ránggáštusarret go dat, ahte ministtarkomitea sáhtá garra-dahttit ávžžuhusaidis stáhtaide. Buot čielggadusat ja ávžžuhusat almmustahttojuvvojit.

Dehálaččat áššedovdikomitea barggus leat eanangoddegalledeamit. Dáin galledemiin áššedovdikomitea fápmudahtán golmma olbmo bargujoavkkuin lea vejolašvuhta deaivvadit soahpamušoassebeliiguin, guovlludahje vehádatgielaid ovtastumiiguin dahje servviid ovddasteaddjiiguin, guovddáš-, biire- ja báikkálašhálddaha virgeoapmahaččaiguin dahje eará oassebeliiguin ja olbmuiguin (oahpaheadjiiguin, duopmáriiguin jne), geain sáhtá geahččat leat dadjamuš áššái. Ná sáhtá dárkilastit soahpamušoassebeliid čielggadusaid ja oazžut duodalaš gova vehádatgielaid dilis ja maiddái Giellavuodđogirjji heiveheamis.

3. Vehádatgielat ja daid suodjaleapmi Suomas, Norggas ja Ruotas

Giellavuodđogirjji bodii riikkaidgaskaččat fápmui 1992. Suopma ratifiserii vuodđogirjji jagis 1994 ja Norga jagi ovdal (Application of the Charter

in Norway. Third monitoring cycle. 2007: 4; The third periodical report. Finland. 2006: 4). Ruotas Giellavuodđogirji bodii fápmui jagis 2000, goas dat maid ratifiserejuvvui (Application of the Charter in Sweden. 2nd monitoring cycle. 2006: 4). Ná Ruotasge našuvnnalaš vehádatgielat leat sirrejuvvon sisafárrejeaddjiid gielain ja lohkkjuvvojit guovllu- dahje territoriála giellan ja ii-guovllu- dahje ii-territoriála giellan.

Giellavuodđogirjji ratifiserema oktavuodas Suopma dohkkehii, ahte ruota-giella lea uhcit hálljuvvon giella ja sámegiella lea territoriála giella, guovllu vehádatgiella. Sámegiellan lohkkjuvvojit davvi-, anáraš- ja nuortalašsámegiella. Lassin Suopma lea ieš leamaš čatnašuvvan heivehit vuodđogirjji njuolggadusaid heivvolaš osiin ii-territoriála gielaide, románagillii ja eará ii-guovllugielaide, nugo ruoššagillii, tatáarii ja jiddišii. Dan maŋná odđa vehádatgiellan lea gávnnavuvvon gárjilgiella, muhto das ii leat velá seamma vehádatgiellasajádat go ovdamearkka dihte sámegiela ja románagiela. (Initial Periodical Report. Finland 1999: 5–6; Application of the Charter in Finland. Third monitoring cycle. 2007: 7–9.) Duodalaččat gárjilgiella ii leat odđa giella, dasgo dat lea boarrásut go suomagiella ja lea Suomas hállon goit 1200 jagi. Suoma virgeoapmahaččat ledje vajálduhtán dán giela, várra politihkalaš sivaid dihte, muhto dál gárjilgiella lea sakka revitaliserejuvvon, ja proseassa lea jođus dohkkehit dan Giellavuodđogirjji suodjaleami vuollái. (Karjalan Kielen Seura r.y.)

Norgga ratifiserema oktavuodas Giellavuodđogirjji suodjaleami vuollái bohte territoriála giella, sámegiella (davvi-, lulli-, julev- ja nuortalašsámegiela) ja ii-territoriála gielat románagiella (dahje tattargiella) ja romanestiella. Kvenagiella oáččui Norggas territoriála vehádatgiela stáhtusa jagis 2006. (Application of the Charter in Norway. Third monitoring cycle. 2007: 4–5.)

Ruotas jagis 2000 dahkkjuvvon Giellavuodđogirjji ratifiseren vuodđudii odđalágan našuvnnalaš vehádatgiellapolitihka, man mielde našuvnnalaš vehádatgielaide lohkkjuvvojit territoriála gielat, sámegiela, suomagiella ja meänkieli ja ii-territoriála vehádatgielat, románagiella ja jiddiš (Application of the Charter in Sweden. 2nd monitoring cycle 2006: 5, paragrafa 10).

Čuovvovaččat lea čoahkkáigeassu das, mat leat Suomas, Norggas ja Ruotas historjjálaš našuvnnalaš vehádagat ja daid gielat, nugo dát stáhtat leat Giellavuodđogirjji ratifiserema oktavuodas dahje maŋná dohkkehan.

Tabella: Našuvnnaš vehádagat ja daid gielat Suoma, Norgga ja Ruotta láhkaásaheamis (Huss – Lindgren 2005: 273 mielde).

	Suopma	Norga	Ruotta
<u>Sámit</u>	davvisámeigiella	davvisámeigiella	davvisámeigiella
(álgoálbmot)	anárašgiella	lullisámeigiella	lullisámeigiella
	nuortalašgiella	julevsámeigiella	julevsámeigiella
		nuortalašgiella	
<u>Suopmelaččat</u>			suomagiella
<u>Ruottelaččat</u>	ruotagiella		
<u>Kvenat/ Durdnosleagi suopmelaččat</u>		kvenagiella	meāngiella
<u>Románat</u>	románagiella	románagiella	románagiella
		romanesgiella	
<u>Juvddálaččat</u>	jiddiš	jiddiš	jiddiš
<u>Tatárat</u>	tatárgiella		
<u>Ruoššat</u>	ruoššagiella		

Sámit leat álgoálbmot, muhto goit sámeigiellage lea välljejuvvon gullat Giella-
vuođđogirjji suodjaleami vuollái. Suoma tatáraid ii galgga sehkket tattariidda.
Tattarat lohkkojit románaidda. Tatárat leat fas Suomas ássi giellavehádat,
mii hállá durkalaš gielaide gulli tatárgiella. Sin lohkumearri lea sullii 900.
Suomas historjjálaš, našuvnnaš ruoššagiellavehádagat, ng. boaresruoššaid
lohkumearri lea sullii 5000, muhto buohkanassii ruoššagiellagat leat oktiibuot
badjel 37 000 ja ná leat maid stuorámuš vehádatgiellajoavku Suomas. (The
third periodical report. Finland 2006: 9.)

4. Mo eurohpaláš gohcinmekanisma suodjala sámegielaide?

Vehádatgiellapolitihkalaš váldolinjját leat Norggas, Suomas ja Ruotas hui seammasullasaččat, muhto goit erohusat gávdnojit juo láhkasaheamis ja Giellavuodđogirjji heiveheamis ja ovddideamis. Dehálaš lea čielggadit mo soahpamušoassebeallestáhtat leat lihkostuvvan álbmotlaš lágaid ja Giellavuodđogirjji heiveheamis ja ollašuttimis. Jagi 2007 gaskkamuttu rádjai Suopma ja Norga guktot leaba addán golbma mearreáigeraportta ja Ruotta guokte. Dáin raporttain boahtá čielgasit ovdan mo soahpamušoassebealit leat, ovdamearkka dihte ovddidan iežaset gohcinvuogádaga ja mo leat lihkostuvvan gulahallat iežaset giellavehádagain. (Reports and recommendations: State Periodical Report, Finland, Norway, Sweden.)

Eurohpaláš Giellavuodđogirjjis ja dan gohcinvuogádagas lea vuhton positiivvaláš váikkuhus sámegiela(id) priváhta ja almmolaš geavaheapmái. Eurohpa ráđi ministtarkomitea ávžžuhusat stáhtaide leat bidjan johtui mánggaid ođasmahttinproseassaid, mat gusket čuovvumii, láhkaásaheapmái, giela geavaheami nannemii, earret eará oahpahasas, medias, virgeoapmahaččain ja duopmostuoluin. Válddán dás ovdan moadde deháleamos bohtosa, nugo gohcinvuogádaga ovdáneami ja áitatvuloš unnit sámegielaide dili ovddideami.

4.1. Eurohpa ráđi ávžžuhusat nannet unnit sámegielaide

Ruotas sámegiella oaččui Giellavuodđogirjji ratifiserema bokte Giellavuodđogirjji III dási suoji (nannoseamos suoji) ja virggálaš stáhtusa territoriála giellan. Suomas ja Norggas lei dát dohkkeheapmi dáhpáhuvvan juo ovdal Giellavuodđogirjji ratifiseremiid. Goitge dán guovtti riikkasge našuvnnalaš giellaláhkaodasmahttin guoskkai praktihkas davvisámegillii. Dál davvisámegiela lea dáid riikkain buoremus dilli, go veardida eará sámegielaide ja vehádatgielaide.

Jagis 2000 Ruotas dahkkojuvvon ratifiseremat ledje vuodđun ođdalágan našuvnnalaš vehádat- ja giellapolitihkkii, nugo lean juo ovddabealde buktán ovdan. Našuvnnalaš vehádatgielat leat dovddastuvvon giellan, mat gullet čielgasit oassin Ruota historjái ja našuvnnalaš kulturárbái, ja daid galgá suodjalit ja ovddidit dan mielde. Lea vejolaš ahte vehádatgielaide guoskevaš eurohpaláš vehádatsoahpamušat dagahedje dan, ahte Ruota eiseválddit

dorvvastišgohte vehádatgielaid giellalágaid bokte. (Huss – Lindgren 2005: 253, 276–277.)

Norggas dahkkojedje jagi 2006 moadde vehádatgiellapolitihkalaš mearrádusa, vuosttažin, kvenagiella dohkkehuvvui vehádatgiellan ja nubbin, sámegiela hálddašanguovlu viiddiduvvui julevsámegiela árbevirolaš guovlluin, Divtasvuodna-guovlluin. Dat hálddašanguovllu viiddideapmi mearkkaša, ahte Giellavuodđogirjji oassi III guoská maid julevsámegillii. Dat rievdadus lea dehálaš, dasgo dan gielddas áset eanemus oassi julevsámegielhállin. (Application of the Charter in Norway. Third monitoring cycle. 2007: 9, paragrafat 42, 43.)

Norggas lullisámegielage suodjalusdilli lea buorránan, go jagi 2008 álggus maid lullisámegiela árbevirolaš guovlu, Snåasa, gullá sámegiela hálddašanguovlui, masa dalle gullet oktiibuot gávccii suohkana (Sámediggi. Sámegiela hálddašanguovlu Norggas viiddiduvvo). Snåasa gielda leige evttohan, ahte lullisámegiella maid galggašii gullat sámegiela hálddašanguovlui (Application of the Charter in Norway. Third monitoring cycle. 2007: 9–10, paragrafa 46).

Áššedovdikomitea lea guoddán stuorra fuola julev- ja lullisámegielaide hedjonan ja rašes dilis, dasgo hálliid lohku lea njiedjan sakka. Dan dihte eiseválddit ávžžuhuvvojit ain eanet rahčat dáid gielaide dili buorideami ovdii ja nannet oahpahusa ja oahpahusmateriáladili johtileamos lági mielde. Maiddái ministtarkomitea lea buot gohcimiid oktavuodas ávžžuhan eiseválddiid nannet julev- ja lullisámegielaide dili, ovdamearkka dihte skuvlen- ja oahpaheidili. (Application of the Charter in Norway. Third monitoring cycle. 2007: 9, paragrafat 41–45; Application of the Charter in Sweden. 2nd monitoring cycle 2006: 19, paragrafa 8; Recommendation RecChI (2006)4 of the Committee of Ministers of the European Charter for Regional or Minority Languages by Sweden, Recommendation 4.)

Ruotas lullisámegiela dilli lea ain heittot, go Ruota sámegiela hálddašanguovlu ii govčča lullisámegiela árbevirolaš guovllu. Ruotas lea gal čadahuvvon guorahallan suomagiela ja lullisámegiela birra, *Rätten till mitt språk*, mas evttohuvvo, ahte sámegiela hálddašanguovlu galgá stuoriduvvot ja guoskat maiddái lullisámegiellaguvlui (Sámediggi. Sámedikki giellabargu). Dán rievdadeami maid áššedovdi- ja Ministtarráđđi ávžžuhit eiseválddiid dahkat.

(Application of the Charter in Sweden. 2nd monitoring cycle. 2006: 64; Sámediggi. Sámedikki giellabargu.)

Suomas giellalágaid (suomagiela ja ruotagiela sihke sámegiela) ođasmahttinproseassa vuolgguhuvvui 1990-logu loahpageahčen. Dát ođasmahttinproseassa lei dárbbášlaš oppa giellaláhkaásaheami čielggasmahttima ja dan praktihkkii heiveheami álkidahttima dihte, muhto maiddá dan dihte ahte giellaláhkaásaheapmi heivehuvvui vástidit Suoma ođasmahtton vuodđolága (1995, 2000) ja ođđa riikkaidgaskasaš soahpamušaid (nugo Giellavuodđogirjji) njuolggadusaid (Seurujärvi-Kari 2005: 345–346).

Ođđa sámi giellalága olis anáraš- ja nuortalašgielaid dilli lea buorránišgohtán. Anárašgiella máinnašuvvo vuosttas geardde historjjás sierra giellan láhkaásaheamis jagi 2003 ođasmahtton giellalágas. Anáraš- ja nuortalašgiella návddašeaba ná Giellavuodđogirjji alimus dási, III dási, suodjaleami, mii addá II dási buoret suodjaleami. Sáhtá goit árvvoštallat, ahte lágalaš dohkkeheapmi lea addán bealistis giellahálliide jáhku iežaset gielaid boahhtevuhtii, nugo leamašan dilli eará gielaidge ektui. Anárašgiela ealáskahttindoaimmat álggahuvvojedje juo 1980-logus, go Anárašgiela searvi vuodđuduvvui. Giellahálliin lea bohciidan hállu oahpahit giela iežaset mánáide ja nuoraide ja muđuige ovttas bargagoahtit iežaset giela seailluheami ovdii. (Saamelaiskulttuurin ensyklopedia: Olthuis, Inarinsaamen kielitilanne.) Nuortalašgiela normerenbargu lea muhtin muddui gaskan, ovdamearkka dihte danin, go dán sámegielas váilu giellaoahppa, man sáhtášii geavahit giellaoahpahusas. Nuortalašgiela alit oahpahus ii leat datge čovdojuvvon.

Lágat eai goit iešalddes ovddit gielaid, muhto baicce dat ahte giella geavahuvvo buotlágan kommunikašuvnnalaš oktavuodain ja domenain. Eurohpa ráđđi ávžžuha virgeoapmahaččaid, earret eará juolludit fásta ruhtadeami anárašgielat ja nuortalašgielat gielabesiid bajásdoallamii ja doaibmamii ja bargat muđuige nannoseappot sámegiela oahpaheai- ja oahppamateriáladili buorideami ovdii (Recommendation RecChl (2007)7 of the Committee of Ministers of the European Charter for Regional or Minority Languages by Finland, Recommendations 1, 2).

Positiivvalaš lea, ahte sámegiela oahpahus lea ovddiduvvon mañimuš 30 jagi áigge ja sámegiella lea bures ealáskahtton. Goitge fuotnin ferte

atnit dan, ahte sápmelaččaid lohkumearri sámeiguovlluin lea njiedjan ja lea ain njiedjamin, ja erenoamážit ollu mánát ja nuorat áppet eará sajis go guovddášsámeiguovlluin, ovdamearkka dihte Suomas 70 proseantta vuollil skuvllaahkásaš mánáin áppet juo olggobealde Sámiid ruoktoguovllu. Ná bealli mánáin, geain eatnagat gullet uhcit sámeigielaide hálliide eai oaččo mangelágan oahpahusa iežaset gielas. (Application of the Charter in Finland. Third monitoring cycle. 2007: 7, paragrafa 29.)

Oppalohkáii sáhtta dadjat ná, ahte Eurohpalaš gohcinvuogádat lea leamaš maid sámeigielaide mearkkašahtti, erenoamážit danin, go unnit sámeigielaide áitatvulošvuotta ja boahttevuotta lea beaktileappot loktejuvvon oidnosii ja debáhttii.

4.2. Giellalaš vuoigatvuođaid gohcinvuogádagaid nannen našuvnnaš dásis

Positiivvalaš áššin ferten máinnašit, ahte Suopma lea addán olggos dieđáhusa ieš giellaláhkaásaheami heiveheamis, Stáhtaráđi dieđáhus giellaláhkaásaheami heiveheamis (Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006). Dieđáhus sisttisdoallá áigeiguovdilis geahčastaga ja dárkilis loguid guovllu- ja vehádatgielain. Dán dieđáhusa sáhtta atnit buorin ovdamearkan giellalága heiveheami gohcinmekanismmas, vaikko nugo dieđáhusas daddjo, álbmotlaš giellaláhkaásaheami «gohcin dárbbáša earáge gohcinmekanismmaid» (Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006: 73). Vuoigatvuohtaministerijas, masa lágaid čuovvun Suomas gullá, lea vuođđudan dán proseassa várás odđa orgána, *Giellaáššiid ráđđádallangotti* gohcinvuogádaga ovddideami várás. Dán orgánii lea maid Sámediggi válljen ovttá ovddasteaddji (Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006: 5).

Suomas Sámi giellalága čuovvun lea lágas mearriduvvon. Giellalága ja giellalaš vuoigatvuođaid čuovvun gullá vuosttažettiin Sámediggái, muhto maid eará eiseválddiide, maidda giellaláhka guoská. Sámi giellalága 28 § mielde, «Bearraigeahčču ja čuovvun. Juohke eiseváldi bearraigeahččá iežas doaibmasuorggis dán lága čuovvuma. Sámediggi čuovvu dán lága heiveheami ja sáhtta addit ávžžuhusaid giellaláhkaásaheapmái laktáseaddji gažaldagain ja dahkat álgagiid daid vigiid divvuma várás, maid dat fuomása.» Sámi giellalága 29 § mielde sámeigielaide doaimmahat ovttas giellaráđiin addet válgabajiid mielde Sámediggái dieđáhusa sámeigielaide láhkaásaheami

heiveheamis sihke sápmelaččaid giellalaš vuoigatvuodaid ollašuvvamis ja gielladiliid ovdáneamis. (Sámi giellaláhka 1086/2003.) Vuosttas dieđáhus lea dohkkehuvvon Sámedikki giellarádis jagi 2007 loahpas, ja dohkkehuvvo loahpalaččat jagi 2008 álggus.

Norgga Sámedikki lágas § 3-12 daddjo gohcinvuogádagas hui almmolaččat: «Sámediggi dieđiha juohke njealját jagi Gonagassii mo sámegiela dilli lea Norggas» (Láhka geassemánu 12. b. 1987 nr. 56: Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid birra (sámeláhka)). Das ii čielgasit mearriduvvo, maid ja mo galgá čuovvuma dahkat, galgágo čuovvut giellalága mearrádusaid ja giellalaš vuoigatvuodaid ollašuttima vai čilget almmolaš gielladili ja -geavaheami.

Eurohpa ráđi raporttaid mielde Norggas eiseválddit leat goit váldán duodalaččat Giellavuodđogirjji mearrádusaid nannet monitorieren- ja koordinerenbarggu gaskal Sámedikki ja stáhta guovddásseiseválddiid. Eurohpa ráđi bargun lea namalassii gohcit stáhtaid doaimmaid. Norga lea maid ovddežis lasihan ruhtadeami nannet ekonomalaš vejolašvuodaid báikkálaš dásis ordnet oahpahusa sámegielas ja sámegillii ja ovddidit oahpaheaddjiskuvlema. (Application of the Charter in Norway. Third monitoring cycle. 2007: 20, art. 8, paragrafat 121, 123.)

Kultur- ja girkodepartemeantta ja Sámedikki álgagis Sámi Instituhtas lea dahkkojuvvon guokte giellalága giellanjuolggadusaid árvvoštallanraportta, main mañit raporta, *Evaluering av samelovens språkregler*, lea almmustahtton internehtas jagis 2007. Raportta dahkkit leaba Svanhild Andersen ja Johan Strömngren. Sudno bargun lei addon sámelága giellanjuolggadusaid evalueren. Barggu fápmudahttimii gullet ollu gažaldagat, mat gusket lága mearrádusaide, muhto maddái lága gohcimii ja váikkuhusaide sihke sámegiela geavahepmái sierra eiseválddiin (Andersen – Strömngren 2007: 4.) Raporttas čilgejuvvo, ollašuvvetgo sámegiellalágas áсахuvvon ulbmilat praktihkas, geavahuvvogo sámegiella doarvái virggálaš giellageavahandomenain, eiseválddiin, man muddui sámegiellalága giellanjuolggadusat váldojit vuhtii ja ollašuttujit eiseválddiin sihke čuvvotgo sámegiellalága giellanjuolggadusat riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid, erenoamážit Giellavuodđogirjji mearrádusaid.

Oktan loahppaboadusin lea, ahte sámegiellalága giellanjuolggadusat galgga-

šedje buorebut heivehuvvot riikkaidgaskasaš geatnegasvuodáide ja prinsihpaide. Raportta mielde «sámelága giellamearrádusat eai ollašuite buot mearrádusaid vehádatgielaid soahpamušas, mii lea hui viiddis ja dárkilis dokumeanta ja mii vuodduduvvá dahkkon válljemiidda». Sámeláhka ii sisttisoala buot sámegillii guoski našuvnnalašge mearrádusaid. (Andersen – Strömngren 2007: 96.) Raporttas deattuhuvvo maid, ahte dán evaluerenbarggu ii sáhte govvidit «viiddis giellanjuolggadusaid ja dasa gullelaš mearrádusaid guorahallamin», ovdamearkka dihte váilelaš áiggi, ruhtadili ja menddo unna materiála dihte (Andersen – Strömngren 2007: 7–8). Danin leage dan mielde dárbu ain eanet árvoštallat sámiid gielalaš vuoigatvuodáid ja sámegiela ealáskahttima. Maiddái dárbu buoret oktasašbargui badjel rájáid deattuhuvvo raporttas. Evttohuvvo, ahte dahkkojuvvošii viidát evalueren, mas veardiduvvošedje sihke láhkadeaksta, gohcinvuogádat ja sámegiela sajádat sihke sámegiela hálddahusguovllu siskkobealde ja olggobealde ja mii maid vuodduvušašii stuorát materiálii. (Andersen – Strömngren 2007: 7–8, 96.)

Ruotas sámegiellalága ja sámiid gielalaš vuoigatvuodáid gohcinortnegis eai gávdno erenoamáš lágalaš mearrádusat. Gohcinvuogádat ii mearriduvvo Sámedikki lágas iige sámegiellalágas. (Láhka. Riekti geavahit sámegiela hálddahuseiseválddiin ja duopmostuoluin; almmustuvai juovlamánu 9.b. 1999, Sametingslag 1992:1433).

Ruotas lea dahkkon našuvnnalaš vehádagain ja gielain čielggadus, mii vuodduuvvá golmma oassedutkamuššii. Bohtosat leat almmustahtton jagis 2005 namain *Nationella minoriteter och minoritetsspråk*. Dutkamušaid ulbmilin lei guorahallat Eurohpa ráđi vehádatsoahpamušaid heiveheami našuvnnalaš dássái, doarjjavuogádagaid vehádatgielaid ovddideami várás ja Norrbottena leanas maiddái Ruota vehádatgiellalágaid geavaheami ja doaibmabijuid. (Nationella minoriteter och minoritetsspråk 2005: 3, 10). Norrbottena leana leanaráđi vuodđudan bargojovkui, man bargun lea čilget odđa giellalágaid váikkuhusaid vehádatgielaide, gullá maid Sámedikki ovddasteaddji (Teilus 2003/2004: 13). Dutkamušain ii goit giddejuvvo stuorra fuopmášupmi Giellavuodđogirjji ratifiserema váikkuhusaide našuvnnalaš giellaláhkamearradusaide iige gohcinvuogádahkii. Stáhta reporteren Eurohpa ráđđái adno váilevažžan, dasgo vehádatgielaid duodallas dilli ii leat doarvái dárkilit čilgejuvvon. Čielggadusa mielde Giellavuodđogirjji ratifiserema manjá vehádagaid váikkuhanvejolašvuodát servodat- ja vehádatgiellapolitiikkii leat goit buorránan, muhto dárbbášit

goit ain lasihuvvot. (Nationella minoriteter och minoritetsspråk 2005: 14, 34–35).

Ruota Sámediggi lea ohcagoahtán odđa vugiid sámegiela dili ja geavaheami buorideapmái. Dat lea, earret eará heaittihan iežas giellaráđi ja vuodđudan dan sadjái ávžžuhandoaibmaráđi (kampanjaráđi) jagis 2007. Odđa ávžžuhandoaibmaráđi bargun lea, earret eará «dárkkistit giellaláhka-ásaheami geavaheami», mii lea oalle eahpečielga mearrádus. Dárkilut mearrádusat giellalága ja gielalaš vuoigatvuodaid gohcinortnegis eai leat dänge oktavuodas gávdnamis. Dát odđa ráđđi lea oaivvilduvvon jodihit ng. ávžžuhusdoaimma (kampanja) ja ná ealáskahttit sámegielaide. (Sámediggi. Giellaávžžuhusdoaimma.) Ráđi praktihkalaš bohtosat eai oidno velá. Ruota Sámediggi, nugo maid Suoma ja Norgga Sámedikkit, nammada miellahtuidis sámiid oktasaš giellalávdegoddái. Giellalávdegottis leat mielde buot sámegielaide ovddasteaddjit, ja dat doaibmá sámii parlamentáralaš ráđi vuolde. Dan doaibman lea maid čuovvut giellalágaid ollašuhttima iešguđet riikkas. Datge ii leat buvttadan raportta giellalágaid doaibmamis praktihkas. (Sámediggi. Sámedikki giellabargu.)

Loahpas, našuvnnalaš dásis gohcinvuogádat orru gáibideamen ain nanne- ma. Suomas lea buoremus gohcinortnet, dasgo dat lea lágas čielgasit mearriduvvon, ja dasa lassin sámearáđi vástideaddji vuoigatvuodaministeriijas lea vuodđuduvvon bargujoavku ain buoridit gohcinvuogádaga. Norggas lea sámelágas mearrádus dieđihit Gonagassii sámegiela dilis, muhto gohcinortnegis galggašii dárkkileappot mearriduvvot lágas, ja dasa lassin lea dárbu heivehit sámelága ja sámegillii guoskevaš mearrádusaid Giellavuodđogirjji ja *Našuvnnalaš vehádagaid suodjaleapmái guoskevaš rápmasoahpamuša* mearrádusaide. Ruotas eai gávdno láhkamearrádusat gohcinvuogádagas, vaikko mánggat čielggadusat ja raporttat vehádatgielaide dilis sihke vehádatgiellalágaid ja Giellavuodđogirjji mearkkašumis ja váikkusain vehádatgielaide leat dahkkojuvvon. Eurohpa ráđi ministarráđđi lea ávžžuhange Ruota eiseválddiid dohkkehit čielga sámegiellanjuolggadusaid ja vuodđudit lágain našuvnnalaš doaimmahaga, man ovddasvástádussan lea čuovvut giellalágaid ollašuhttima (Application of the Charter in Sweden. 2nd monitoring cycle. 2006: 64). Ruota Sámedikki giellaráđi heaittiheapmi maid bohcciidahtá gažaldagaid das, mo dát odđa ráđđi sáhtášii buorebut ovddidit sámegiela dili go Norggas ja Suomas doaibmi giellaráđit. Dasa lassin orru váilumin harmoniija juo dáid giellaorgánaid ektui, dasgo

Ruota Sámedikki odđa giellaorgána namuhuvvo dušše «kampanjaráđđin» ja dan bargogovva báhcá menddo almmolaš dássái.

5. Loahpahuš

Giellavuodđogirji lea dynamalaš instrumeanta, ja soahpamušbealit sáhttet dohkkehit odđa geatnegasvuodaid vehádatgielaid ektui, nugo daid geatnegasvuodaid viiddideapmi guoskat odđa vehádatgillii, nugo kvena- ja meän-gielaid ektui lea dáhpáhuš. Norggas sámegeiela hálldašanguovlu viiddiduvvui vuos julevsámegeiela árbevirolaš guovlluin, Divtasvuodna-guovlluin ja jagi 2008 álggus maidái lullisámegeiela árbevirolaš guovlluin, Snåasain. Danin soahpamušbealit fertejit čuovvut sierra giellahálliid dili ja ná sihkkarastit daid vuordamušaid ja doalahit bistevaš oktavuoda vehádatgielaid hálliiguin ja ná nannet gielalaš vuoigatvuodaid ja olmmošvuoigatvuodaid. Vehádatsearvvit ja -institušuvnnat fertejit čohkket ja dievasmahttit olles áiggi dieđu ja giddet ráđđehusa fuopmášumi ovddidandárbbuide. Dáid bargguid dihte juohke Sámedikkis fertejit leat maid čielga mearrádušat gohcinvuogádagain ja -mekanismmain. Sámediggi goit dovda buoremusat sámegeielaid dili ovdáneami ja váilevuodaid.

Sávvamis Giellavuodđogirjji systemáhtalaš gohcinvuogádat lihkestuvvá ain buorebut dorvvastit sámiid gielalaš vuoigatvuodaid, sealluhit gulahallama Eurohparádi vehádatgielaid áššedovdikomitea ja soahpamušoassebeliid gaskkas, ja iešgudege soahpamušoassebeali ja dan soahpamušbeali guovllus hállon vehádatgielaid ja vehádatgiellahálliid gaskkas. Dehálaš lea maid lasihit sierra gielaid hálliid gaskasaš gudnejahttima ja nuppástuhttit olbmuid oainnuid ovddeža ektui ain miehtemiellalabbon vehádatgielaid hárrái, Giellavuodđogirjji dat leage máinnašuvvon oktan buot deháleamos ulbmiliin ja prinsihpain.

Gáldolistu

ANDERSEN, SVANHILD – STRÖMGREN, JOHAN 2007: *Evaluering av samelovens språkregler / Sámelága giellanjuolggadusaid evalueren*. Utredning/ Čielggadeapmi 1/2007. [Guovdageaidnu]: Sámi Instituhtta. (www.regjeringen.no/upload/KKD/Kultur/Evaluering%20av%20

- samelovens%20språkregler.pdf) (24.1.2008).
- Application of the Charter in Finland. Third monitoring cycle.* 2007. – http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_Monitoring/Monitoring_table.asp#TopOfPage (15.5.2007). [Committee of Experts' evaluation report, Finland, date of adoption 23.3.2007].
- Application of the Charter in Norway. Third monitoring cycle.* 2007. – http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_Monitoring/Monitoring_table.asp#TopOfPage (15.5.2007). [Committee of Experts' evaluation report, Norway, date of adoption 1.12.2006].
- Application of the Charter in Sweden. 2nd monitoring cycle.* 2006. – http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_Monitoring/Monitoring_table.asp#TopOfPage (15.5.2007). [Committee of Experts' evaluation report, Sweden, date of adoption 23.3.2006].
- European Charter for Regional or Minority languages.* Strasbourg, 5.XI.1992. – http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Local_and_Regional_Democracy/Regional_or_Minority_languages/1_The_Charter/List_Charter_versions.asp#TopOfPage (15.5.2007).
- Framework Convention for the Protection of National Minorities.* Strasbourg, 1.II.1995. – <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/157.htm> (24.1.2008).
- HUSS, LEENA – LINDGREN, ANNA-RIITTA 2005: Monikielinen Skandinavia. – Marjut Johansson – Riitta Pyykkö (doaim.), *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* s. 246–280. Tampere: Gaudeamus.
- Initial Periodical Report. Finland* 1999. – http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_monitoring/2.2_States_Reports/Finland_report1.pdf (15.5.2007). [Initial Periodical Report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter].
- JOHANSSON, MARJUT – PYYKKÖ, RIITTA 2005: Johdanto: monikielisyys ja kielipolitiikka. – Marjut Johansson – Riitta Pyykkö (doaim.), *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* s. 9–26. Tampere: Gaudeamus.
- Karjalan Kielen Seura r.y.* – www.karjalankielenseura.fi (24.1.2008).
- Kielilaki 6.6.2003/432.* – <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423>

(15.5.2007).

- KULONEN, ULLA-MAIJA 2005: Language. – Ulla-Maija Kulonen – Irja Seurujärvi-Kari
- Risto Pulkkinen (doaim.), *The Saami – A Cultural Encyclopaedia* s. 176. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 925. Vammala: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Láhka geassemánu 12. b. 1987 nr. 56: Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid birra (sámeláhka)*. – www.regjeringen.no/se/dok/Lagat-ja-njuolggadusat-/Lover/Lahka-geassemanu-12-b-1987-nr-56-Samedik.html?id=449701 (24.1.2008).
- Láhka. Riekti geavahit sámigiela hálddahuseiseválddiin ja duopmostuoluin; almmustuvai juovlamánu 9.b. 1999*. – www.sametinget.se/2752. (24.1.2008).
- MORING, TOM 2005: Eurooppalainen vähemmistökielipolitiikka. – Marjut Johansson – Riitta Pyykkö (doaim.), *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* s. 74–97. Tampere: Gaudeamus.
- Nationella minoriteter och minoritetsspråk*. 2005. Stockholm: Riksdagsstryckeriet. – http://www.riksdagen.se/upload/Dokument/utskotteunamnd/200405/ku/uppfoljningsarbete/RFR_200405_KU_3.pdf
- Recommendation RecChl (2007)7 of the Committee of Ministers of the European Charter for Regional or Minority Languages by Finland*. – http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_Monitoring/Monitoring_table.asp#TopOfPage (15.5.2007). [Committee of Ministers' Recommendation, Finland, 21.11.2007].
- Recommendation RecChl (2006)4 of the Committee of Ministers of the European Charter for Regional or Minority Languages by Sweden*. – http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_Monitoring/Monitoring_table.asp#TopOfPage (15.5.2007). [Committee of Ministers' Recommendation, Sweden, 27.9.2006].
- Reports and recommendations: State Periodical Report, Finland, Norway, Sweden*. – www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_monitoring/Monitoring_table.asp#TopOfPage (24.1.2008).
- Saamelaiskulttuurin ensyklopedia*: Olthuis, Marja-Liisa, Inarinsaamen kielitilanne. – [http://www-db.helsinki.fi/cgi-bin/thw?\\${APPL}=saami&\\${BASE}=saami&\\${THWIDS}=0.46/464396&\\${MAXHITS}](http://www-db.helsinki.fi/cgi-bin/thw?${APPL}=saami&${BASE}=saami&${THWIDS}=0.46/464396&${MAXHITS})

- =5000&\${HTML}=docu2&\${THWURLSAVE}=46/464396&\${TRIPSHOW}=form=biblfi (15.12.2007). [www-db.helsinki.fi/saami].
- Sámi giellaláhka 1086/2003*. – <http://www.finlex.fi/data/saame/20031086a.pdf> (15.5.2007).
- Sametingslag 1992:1433*. – www.notisum.se/rnp/sls/lag/19921433.htm (24.1.2008).
- Sámediggi. Giellaávžžuhusdoaimma*. – www.sametinget.se/2898 (24.1.2008).
- Sámediggi. Sámedikki giellabargu*. – www.sametinget.se/2895 (24.1.2008).
- Sámediggi. Sámegiela hálddašanguovlu Norggas viiddiduvvo*. – www.sameetinget.no/Artikkel.aspx?AId=2056&back=1& (25.1.2008).
- SEURUJÄRVI-KARI, IRJA 2005: Saamen kieli ja saamelaisten kielelliset oikeudet 2000-luvulla. – Marjut Johansson – Riitta Pyykkö (doaim.), *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* s. 338–357. Tampere: Gaudeamus.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731*. – <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (15.5.2007).
- TEILUS, MICHAEL 2003/2004: *Start för en offensiv samisk språkpolitik. Handlingsprogram*. – www.sametinget.se/1511 (24.1.2008).
- The third periodical report on Finland on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages*. 2006. – http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/2_monitoring/2.2_States_Reports/Finland_report3.pdf [The third periodical report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter. Finland.]
- Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta*. 2006. Helsinki: Edita. [Engelasgillii lea almmustuvvan: *Report of the Government on application of language legislation 2006*. Helsinki: Libris Oy].

The European Charter for Regional or Minority Languages and the results of its application on the Sami languages

In this article I deal with the European Charter for Regional or Minority Languages and the results of its application on the Sami languages in Finland, Norway and Sweden. The Charter entered into force in March 1998. By the end of 2007 it had been ratified by 22 states. The European Charter for Regional or Minority Languages is the only international legal instrument that exclusively addresses issues related to the protection and promotion of linguistic diversity. The main purpose of the Charter is cultural, that is to protect regional or minority languages spoken in different member states of the Council of Europe, thereby preserving the cultural wealth of our continent.

First, I discuss, the purpose and principles of the Charter and then, the protection and promotion of the Sami languages, and in conclusion, the main results of its application on the Sami languages in Finland, Norway and Sweden.

The article is mostly based on the reports and recommendations submitted during the monitoring cycles of the Charter of the Council of Europe. The study applies the concepts of Sámi language, minority language, linguistic rights and legal regulations. I approach the issue from the perspective of language policy, which is theoretically linked to sociolinguistics.

Irja Seurujärvi-Kari

Sámegiela ja -kultuvrra lektor

Suopmelaš-ugralaš ossodat, Helssega universitehta

Eurohpa ráđi guovllugielaide dahje vehádatgielaide guoski vuodđogirjji

áššedovdikomitea miellahttu

seurujar@mappi.helsinki.fi